

מי"ז בתמוז ועד תשעה באב, מקורות

ד"ר חזות גבריאלי

1. משנה מסכת תענית פרק ד, משנה ו

חמשה דברים אירעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז וחמשה בתשעה באב בשבעה עשר בתמוז נשתברו הלוחות ובטל התמיד והובקעה העיר ושרף אפוסטמוס את התורה והעמיד צלם בהיכל בתשעה באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ וחרב הבית בראשונה ובשניה ונלכדה ביתר ונחרשה העיר משכנס אב ממעטין בשמחה:

2. תלמוד בבלי מסכת תענית פרק ד - בשלושה פרקים [המתחיל בדף כו עמוד א]

חמשה דברים אירעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז וכו'. נשתברו הלוחות מנלן? דתניא: בששה לחדש ניתנו עשרת הדברות לישראל, רבי יוסי אומר: בשבעה בו. מאן דאמר בששה ניתנו - בששה ניתנו, ובשבעה עלה משה, מאן דאמר בשבעה - בשבעה ניתנו, ובשבעה עלה משה. דכתיב ויקרא אל משה ביום השביעי, וכתיב ויבא משה בתוך הענן ויעל אל ההר ויהי משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה. עשרים וארבעה דסיון, ושיתסר דתמוז, מלו להו ארבעין בשיבסר בתמוז. נחית אתא ותברינהו ללוחות, וכתיב ויהי כאשר קרב אל המחנה וירא את העגל וישלך מידיו את הלחות וישבר אתם תחת ההר.

בטל התמיד - גמרא.

הובקעה העיר בשבעה עשר הוה? והכתיב בחדש הרביעי בתשעה לחדש ויחזק הרעב בעיר, וכתיב בתריה ותבקע העיר וגו'! - אמר רבא: לא קשיא; כאן - בראשונה, כאן - בשניה. דתניא: בראשונה הובקעה העיר בתשעה בתמוז, בשניה בשבעה עשר בו.

שרף אפוסטמוס את התורה - גמרא.

העמיד צלם בהיכל מנלן? דכתיב ומעת הוסר התמיד ולתת שקוץ שמם. וחד הוה? והכתיב ועל כנף שקוצים משמם! - אמר רבא: תרי הוו, ונפל חד על חבריה ותבריה ליה לידיה, ואשתכח דהוה כתיב: [דף כט עמוד א] אנת צבית לחרובי ביתא, ידך אשלימת ליה.

בתשעה באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ מנלן? דכתיב ויהי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש הוקם המשכן. ואמר מר: שנה ראשונה עשה משה את המשכן, שניה הקים משה את המשכן ושלח מרגלים, וכתיב ויהי בשנה השנית בחדש השני בעשרים בחדש נעלה הענן מעל משכן העדת, וכתיב ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים. אמר רבי חמא בר חנינא: אותו היום סרו מאחרי ה'. וכתיב והאספסוף אשר בקרבן התאוות תאוה וישבו ויבכו גם בני ישראל וגו'. וכתיב עד חדש ימים, וגו' - דהוו להו עשרין ותרתין בסיון. וכתיב ותסגר מרים שבעת ימים - דהוו להו עשרין ותשעה בסיון, וכתיב: שלח לך אנשים. ותניא: בעשרים ותשעה בסיון שלח משה מרגלים, וכתיב וישבו מתור הארץ מקץ ארבעים יום. - הני ארבעים יום נכי חד הוו! - אמר אביי: תמוז דההיא שתא מלויי מליוה, דכתיב קרא עלי מועד לשבר בחורי. וכתיב ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא. אמר רבה אמר רבי יוחנן: (אותו היום ערב) +מסורת השי"ס: אותה לילה ליל+ תשעה באב היה. אמר להם הקדוש ברוך הוא: אתם בכיתם בכיה של חנם - ואני קובע לכם בכיה לדורות.

3. המהר"ל רגיל לשנות ולהזכיר רבות כלל יסוד בבריאה: "שכל הויה יוקדם לה ההעדר", כלומר, טרם כל יצירה חדשה אין מנוס מביטול ומחיקת המצב הקודם. דוגמא לדבר: כאשר זורע אדם מין זרע להצמיח ממנו פרי אדמה, לא יחל הפרח לפרוח טרם יהיה הגרעין והזרע נפסד בתכלית ההפסד, שרק אז יש מקום לבריאה ויצירה חדשה.

4. רש"י דברים פרק לד

(יב) ולכל היד החזקה - שקבל את התורה בלוחות בידיו: ולכל המורא הגדול - נסים וגבורות שבמדבר הגדול והנורא: לעיני כל ישראל - שנשאו לבו לשבורס הלוחות לעיניהם, שנאמר (לעיל ט, יז) ואשברם לעיניכם, והסכימה דעת הקדוש ברוך הוא לדעתו, שנאמר (שמות לד, א) אשר שברת, יישר כחך ששברת:

5. איכה רבה (וילנא) פרשה ד

כתיב (תהלים ע"ט) מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך, לא הוה קרא צריך למימר אלא בכי לאסף נהי לאסף קינה לאסף, ומה אומר מזמור לאסף, אלא משל למלך שעשה בית חופה לבנו וסיידה וכיידה וציירה ויצא בנו לתרבות רעה, מיד עלה המלך לחופה וקרע את הוילאות ושיבר את הקנים ונטל פדגוג שלו איבוב של קנים והיה מזמר, אמרו לו המלך הפך חופתו של בנו ואת יושב ומזמר, אמר להם מזמר אני שהפך חופתו של בנו ולא שפך חמתו על בנו, כך אמרו לאסף הקדוש ברוך הוא החריב היכל ומקדש ואתה יושב ומזמר, אמר להם מזמר אני ששפך הקדוש ברוך הוא חמתו על העצים ועל האבנים ולא שפך חמתו על ישראל, הדא הוא דכתיב ויצת אש בציון ותאכל יסודותיה.

6. ירמיהו (פרק לט א) בְּשָׁנָה הַתְּשַׁעִית לְצִדְקָהוּ מָלַךְ יְהוּדָה בְּחֹדֶשׁ הָעֶשְׂרִי בָּא נְבוּכַדְרֶאֶצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל וְכָל חֵילוֹ אֶל יְרוּשָׁלַם וַיִּצְרוּ עָלָיָהּ: ס (ב) בְּעֶשְׂתֵי עָשָׂר שָׁנָה לְצִדְקָהוּ בְּחֹדֶשׁ הָרְבִיעִי בְּתַשְׁעָה לְחֹדֶשׁ הַבְּקָעָה הָעִיר:

ירמיהו (פרק נב, ו-ז) בְּחֹדֶשׁ הָרְבִיעִי בְּתַשְׁעָה לְחֹדֶשׁ וַיִּחַזַּק הָרָעַב בְּעִיר וְלֹא הָיָה לָחֶם לְעַם הָאָרֶץ: (ז) וַתִּבְקַע הָעִיר וְכָל אֲנָשֵׁי הַמְּלָחָמָה יִבְרְחוּ וַיִּצְאוּ מֵהָעִיר לִלְחָה דָרָךְ שָׁעַר בֵּין הַחֲמַתָּים אֲשֶׁר עַל גֵּן הַמְּלָךְ וְכַשְׂדִּים עַל הָעִיר סָבִיב וַיִּלְכְּוּ דָרָךְ הָעָרְבָה:

7. ירושלמי תענית פ"ד ה"ה

רבי סימון בשם רבי יהושע בן לוי בימי מלכות יון היו משלשלין להם שתי קופות של זהב והיו מעלין שני כבשים פעם אחת שילשלו להם שתי קופות של זהב והעלו להן שני גדיים באותה השעה האיר הקב"ה את עיניהם ומצאו שני טלאים בלישכת הטלאים על אותה השעה העיד רבי יהודה בן אבא על תמיד של שחר שקרב בארבע שעות.

ואמר רבי לוי אף בימי מלכות הרשעה הזאת היו משלשלין להן שתי קופות של זהב והיו מעלין להן שני גדיים ובסוף שילשלו להן שתי קופות של זהב והחלו להם שני חזירים לא הספיקו להגיע למחצית החומה עד שנעץ החזיר וקפץ מארץ ישראל ארבעים פרסה באותה השעה גרמו העוונות ובטל התמיד וחרב הבית.

8. בבלי ב"ק פב ע"ב

אין מגדלין חזירים בכל מקום. תנו רבנן: כשצרו בית חשמונאי זה על זה, היה הורקנוס מבפנים ואריסטובולוס מבחוץ. ובכל יום היו משלשים להם בקופה דינרין, והיו מעלים להם תמידין. היה שם זקן אחד שהיה מכיר בחכמת יוונית, אמר להם: כל זמן שעוסקין בעבודה אין נמסרים בידכם. למחר שילשלו דינרין בקופה, והעלו להם חזיר. כיון שהגיע לחצי החומה נעץ צפרניו בחומה, ונזדעזעה ארץ ישראל ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה. באותה שעה אמרו: ארור האיש שיגדל חזירים, וארור האדם שילמד את בנו חכמת יוונית.

9. ירושלמי תענית פ"ד ה"ה

תני רבי שמעון בן יוחי עקיבה רבי היה דורש כה אמר יי צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית ישראל לששון ולשמחה צום הרביעי זה שבעה עשר בתמוז יום שנשתברו הלוחות ובטל התמיד והובקעה העיר ושרף אפוסטומוס את התורה והעמיד צלם בהיכל צום החמישי זה תשעה באב

והובקעה העיר: כתיב בתשעה לחדש הובקעה העיר ואת אמר הכין אמר ר' תנחום בר חנילאי קילקול חשבונות יש כאן הדא היא דכתיב ויהי בעשתי עשרה שנה באחד לחדש היה דבר יי אלי לאמר בן אדם יען אשר אמרה צור על ירושלם האח מהו האח? אין תימר באחד באב, עדיין לא נשרף!! אין תימר באחד באלול ביום ולילה נפק בלדרה מן ירושלם ואתי לצור?! אלא קילקול חשבונות יש כאן

רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש רבי יוחנן אמר למלך שהיה יושב ומחשב חשבונות באו ואמרו לו נשבה בנד ונתקלקלו חשבונותי אמר יעשה זה ראש לחשבונות רבי שמעון בן לקיש אמר למלך שהיה יושב ומחשב חשבונותיו באו ואמרו לו נשבה בנד ונתקדש אמר ייעשה זה ראש לחשבונות

בין כמאן דאמר בתשעה לחדש בין כמאן דאמר בשבעה עשי' מה ביניהון עשרי' ואחד יום מיו' שהובקעה העיר ועד יום שחרב בית המקדש אמר רבי אבונה סימנא מקל שקד אני רואה מה הלז הזה משהוא מוציא את ניצו ועד שהוא גומר את פירותיו עשרים ואחד יום כך מיום שהובקעה העיר ועד יום שחרב הבית עשרים ואחד יום מאן דאמר בתשעה לחדש באב חרב הבית מאן דאמר בשבעה עשר בתשעה באב חרב הבית